

BESZÁMOLÓ AZ ARANYBULLA KIADÁSÁNAK 800. ÉVFORDULÓJÁRA RENDEZETT KONFERENCIÁRÓL

(Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára,
Bp. 2022. április 22.)

Az évfordulók mindig kiváló apropót jelentenek, hogy egy-egy téma vagy korszak szakértői számot adjanak újabb eredményeikről, illetve megvitassanak esetleg válasz nélkül maradt kérdéseket. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) ilyen alkalmat teremtett április végén, az Aranybulla kiadásának 800. évfordulójára emlékezve. A vendéglátók a különböző nézőpontok és részkérdések kiegyensúlyozott megjelenését célként szem előtt tartva ezúttal is törekedtek arra, hogy a hazai tudományos műhelyek képviselőinek minél szélesebb köre tanácskozzon a zsúfolásig telt, Bécsi kapu téri rendezvényteremben. A meghívott előadók sorában tehát egyetemek, kutatócsoportok és levéltárak munkatársai egyaránt szerepeltek.

Az eseményt az MNL részéről Szabó Csaba főigazgató távollétében Czetz Balázs megyei főigazgató-helyettes nyitotta meg. Köszöntőbeszédében méltatta munkatársai szervezőmunkáját és kifejezte az esemény létrejötte feletti örömét, majd megemlékezett Érszegi Géza tanulmányáról és forrásközléséről, amely az Aranybulla kiadásának 750. évfordulójára, a Fejér Megyei Történeti Évkönyv 6. számában jelent meg. Beszéde végén megkérte a jelenlévőket, hogy egy perc néma csennel adózzanak a nemrég elhunyt kutató emlékének. A magyar kormány képviselőjében Latorcai Csaba, az Emberi Erőforrások Minisztériumának közigazgatási államtitkára az egészséges nemzeti identitás fontosságát hangsúlyozta. Elmondta, hogy a magyar jogállamiság az Aranybullához hasonló mérföldköveit identitásképzőnek, zsinórmértéknek tartja. A megnyitó beszédek Ráczy György PhD, az MNL OL tudományos igazgató-helyettese, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE) docense zárta rövid köszöntőjével. Ráczy György egyik hallgatójának kérdésére idézte, amely az Aranybulla eredeti példányainak fenn(nem)maradására vonatkozott, valamint arról is beszélt, hogyan sikerült előállítani az Országgyűlési Múzeummal együttműködésben egy rekonstrukciós példányt.

Az első szekciót Szovák Kornél DSc, az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont (ELKH BTK) Moravcsik Gyula Intézetének igazgatója, a PPKE docense nyitotta, aki előadásában az 1222. évi szövegről és a későbbi másolatok és megerősítések szövegagyományáról beszélt. Elmondta, hogy a 13. századból négy oklevélről tudunk, amelyek aranybulla nevet kaptak

a történeti hagyományban. Az első ezek közül II. András 1222. évi úgynevezett egyházi aranybullája volt, amelynek a kutatás eddig nem szentelt kellő figyelmet. Ezt követte az 1222. évi szerviensi dekrétum, amelyet Aranybullaként ismerünk, és saját szövege szerint hét példányban állítottak ki. Alig egy évtized múltán, 1231-ben II. András kiadta az úgynevezett egyházi-szerviensi aranybullát, végül a negyedik, az 1267-ből származó, IV. Béla és fiai törvényeit tartalmazó oklevél. Az 1222-ben kiadott oklevél hét példányát a pápa, a johannita lovagrend, a templomosok, a király, az esztergomi és kalocsai székeskáptalanok, valamint a mindenkori nádor számára állították ki. Szovák Kornél felidézte a Knauz Nándor és Mircse János között lezajlott, ma is tanulságos szakmai vitát, valamint elmondta, hogy az Aranybulla *textus receptusa* egy olyan 1318-ból származó másolat, amely az egyik eredeti, valószínűleg az esztergomi káptalan számára küldött példány alapján készült. Bár Karácsonyi János a 19. század végén még úgy gondolta, egy oklevél megpecsételtsége elegendő volt hitelességének eldöntéséhez, ez ma már módszertanilag elfogadhatatlan. Az iraton eredetileg négy főpapi függőpecsét szerepelt. Az egyik – minden bizonnyal az esztergomi érseké – ma már hiányzik róla. Csak az 1222-ben kiállított oklevél szövegét tartalmazza tehát az irat, vagyis hiányoznak olyan oklevéltanilag elvárható részletek, mint az *intitulatio*, az *inscriptio* vagy a *corroboratio* – hogy csak a legfontosabbakat említsük. Ez persze a szöveg hitelességét nem kérdőjelezi meg, a kiállítás módjára vonatkozóan azonban kérdéseket vet fel. Szovák Kornél szerint nem zárható ki, hogy az oklevélből nem hét példány készült, legalábbis később ezeket nem említették, és nem hivatkoztak rájuk. Előadása végén az 1231. évi megerősítésben szereplő, hiteleshelyek működését szabályozó 21. cikkely egy szöveghelyét segítségül hívva bemutatta, hogy milyen leegyszerűsítésekhez, majd később félreértelmezésekhez vezethetnek a filológiai érvekkel alátámasztható emendációnál messzebbre merészkedő javítási kísérletek.

Ezt követően Solymosi László, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) rendes tagja, az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) professor emeritusa előadásában kifejtette, hogy az Aranybulla pillanatképet ad az ország korabeli állapotáról, tehát egyfajta politika- és társadalomtörténeti lenyomatként kell értelmezni. Az előadó elmondta, hogy bár eredetiben az oklevél egyik példánya sem maradt fenn, a későbbi másolatok megtartották a szöveget. Solymosi László azt valószínűsíti, hogy az 1318-as másolat elkészítéséhez az esztergomi példányt használták fel, a pápai regisztrumkötetben pedig azért nem maradt fenn másolatban a szöveg, mert annak bejegyzésével az egyházfő elismerte volna az egyház számára hátrányos tizedszedési módra vonatkozó rendelkezéseket. Az oklevél végén nincs pontos keltezés, de szövegében szerepel a Szent István napi törvénynap és a húsvét. Bár az irat felsorolja a hivatalban lévő egyházi méltóságokat (világi

méltóságsor az oklevélben nem szerepel), az erdélyi püspök nincs köztük, mivel a pozíció éppen nem volt betöltve, ám ezt ekkor még külön nem jelölték. Mivel pedig III. Honorius pápa 1222 májusában engedélyezte, hogy Rajnald felvehesse az erdélyi püspöki stallumot, az Aranybullát csak ezt megelőzően adhatta ki az uralkodó; a húsvét kezdete miatt (amikortól pénzveréssel kapcsolatos rendelkezése érvényes volt) április 3-a előtt. Előadása utolsó részében Solymosi László hangsúlyozta, hogy az Árpád-kori társadalmi rétegekre vonatkozó szakterminológia a mai napig nem tisztult még le, illetve a királyi szerviensek kapcsán rámutatott arra is, hogy nem az Aranybulla az első olyan forrás, amely társadalmi csoportként említi őket. Előadásában az Annales-iskola egyik alapítóját idézve leszögezte: „A történész nem tud, hanem kutat, s mi kutatunk.”

A harmadik előadó Zsoldos Attila, az MTA rendes tagja, az ELKH BTK Történettudományi Intézetének (TTI) kutatóprofesszora, az ELTE címzetes egyetemi tanára volt. Rogeriust idézte, akinek értelmezése szerint az Aranybulla „az ispánságok jogainak megnyirbálása” volt. Kiemelte, hogy ispánságokról, nem pedig megyékről van szó, amely félreértés egészen a közelmúltig a *comitatus* szó hibás fordításából származott. Zsoldos Attila eddigi kutatásaiban és most is amellett érvelt, hogy az Aranybulla kiadása megegyezett II. András politikai szándékával, nem csupán kényszernek engedve adta ki az oklevelet. Előadásában ezúttal egy olyan rendelkezéscsoportot mutatott be, amellyel valójában – egyfajta gesztusként – nem létező problémákat „oldott meg” az uralkodó. Ezek közt szerepelt a *hospites* vagy *homines boni* (Érszegi Géza fordításában vendégek, rendes emberek) számára történő tisztségek adományozásának tilalmáról szóló 10-11. cikkely, vagy a tizedfizetést szabályozó 20. cikkely, amely ellen III. Honorius pápa is tiltakozott 1223-ban. A 24. cikkely szintén ebbe a csoportba sorolható, hiszen a zsidók és izmaeliták kamarai tisztségviseléséről szólt ugyan, de nem érintette a bérleti rendszert, vagyis továbbra is azok viselték ezeket a tisztségeket, akik a jogot bérlelték. A 28., a 30. és 36. cikkelyek is ehhez a csoporthoz tartoznak, utóbbi – amely a 1231. évi megújításban szerepelt és a birtokok országon kívülre adományozását tiltotta – az előadó szerint a Német Lovagrendre vonatkozott.

A szünet után Bárány Attila DSc, a Debreceni Egyetem egyetemi tanárának előadására került sor, aki tisztázta, hogy a kortársak sem *Magna Chartának* nem írták, sem *Magna Carta Libertatumnak* nem nevezték I. János angol király oklevelét, hanem János runnymede-i chartájaként vagy runnymede-i províziókként hivatkoztak rá. Maga az uralkodó *carta nostraként* említette, és csak III. Henrik 1225-ben kiadott megerősítése után kezdték el az általa is használt *magna carta nostra* névvel illetni a dokumentumot. A mai napig mindenki erre a szövegre hivatkozik, ezt tekintik elsődlegesnek. A *magna* jelzõt azért kapta, hogy megkülönböztessék az erdőhasználatot szabályozó egykorú rendelkezéstől. A példányadatokról

elmondta, hogy négy egykorú másolat maradt fenn, jóllehet az uralkodó tizenhárom példányt állított ki és küldött szét. A British Libraryben található az egyetlen megpecsételt példány, amely azonban egy 1731-es tűzvészben megrongálódott, így az irat eredeti formáját illetően egy erről az oklevélről készült színes rézkarc a leghitelesebb forrás. Az oklevélre és a benne foglalt ellenállási jogra alapvetően az 1620-as években kezdtek hivatkozni a Stuartok, a források egészen addig nem is említik. Az 1265-ös felkeléskor sem hivatkoztak az ellenállási jogra, a *magna carta* kiadásának ténye, illetve körülményei pedig Shakespeare *János király* című drámájában sem szerepelnek, amin nem csodálkozhatunk, ugyanis ahogyan azt az előadó hangsúlyozta, a *carta* rendelkezései összesen tíz hétig voltak érvényben, ezt követően I. János III. Ince pápával annulláltatta azokat. Az oklevél saját korában betöltött szerepénél sokkal fontosabb az utókor értékelése és értelmezése. Ahogy az előadó találoán megfogalmazta: „János király nem volt tudatában, hogy kiadta a *magna cartát*”.

Pósán László PhD, a Debreceni Egyetem egyetemi tanára bár eredetileg I. (Barbarossa) Frigyes aranypecsétes okleveleit is bemutatta volna, végül az idő szűkössége miatt előadásában II. Frigyes német-római császár ily módon megerősített iratairól beszélt. Az uralkodó Szicília és Dél-Itália királyaként, 1200-ban állított ki első ízben aranypecsétes oklevelet. Uralkodása alatt pedig összesen 180 ilyen iratot adott ki, amelyek elsősorban diplomáciai és reprezentációs célokat szolgáltak, valamint azt a Stauf származási ideológiát is erősítették, miszerint a dinasztia Dávid házából származik, így a Római Birodalomnál és az egyháznál is régebbi eredetű.

Az Aranybulla európai összefüggéseire, elsősorban az abban foglalt rendelkezések és jogelvek közvetítő csatornáira és a kortárs analógiákra Bácsatyai Dániel PhD, az ELKH BTK TTI tudományos munkatársa irányította rá a figyelmet. Reflektált a hazai 20. század eleji kutatásokra, külön említve Hantos Elemér oxfordi joghallgató 1904-es írását, illetve Eckhart Ferenc kapcsolódó munkáit. Az aragóniai szabadságlevelek elemzését követően bemutatta, hogy egyes rendelkezések párhuzamai nem privilégiumokban, hanem kortárs szokás-jog-gyűjteményekben, így például a szentföldi *Pamiers-i Statútumban* követhetők nyomon. Előadása második felében Bácsatyai Dániel kifejtette: a nyugati származású magyar egyházfők és a jogi tanulmányaik után nyugatról hazatért magyar hallgatók által meggyökeresedett bolognai kánonjogi ismeretek, valamint a 12. század közepén lejegyzett *Libri Feudorum*, vagyis a hűbéri jog európai elterjedése együttesen adják az Aranybullában és más kortárs szabadságlevelekben foglaltak eszmetörténeti keretét.

A második szekciót Weisz Boglárka PhD, az ELKH BTK TTI tudományos főmunkatársa és osztályvezetője nyitotta előadásával, amelyben az Aranybulla

gazdasági intézkedéseit tekintette át. Elmondta, hogy a Szlavóniában és néhány szomszédos megyében szedett nyestadó összege Kálmán király korához képest változott, és az 1231-es megújításban is módosították. A megyésispánok és a király közötti jövedelemmegosztást is szabályozta az Aranybulla: az ispánok ispánóságuk jövedelmeivel rendelkeztek, míg a különböző egyéb adók, így a szőlőműveléshez kapcsolódó (csöbrök), a disznók makkoltatásáért (*tributum*), valamint az ökrök után szedett adó, illetve a várak jövedelmének kétharmada a királyé lettek. Az adómentességet szabályozó cikkelyek ismertetése során a rendkívüli adó, a *collecta* egyik típusáról (a pénzváltáskor az át nem vett pénz megváltása fejében fizetett összeg) rendelkező cikkelyt bemutatva elmondta: bár ezt az adófajtát a források az 1230-as években említik először, valószínűsíthető, hogy már jóval korábban is létezett, és II. András korában már biztosan szedték. Rendelkezett az Aranybulla a sóraktározásról is, azt csak Szalacson és Szegeden, valamint a határvidéken engedélyezte. Emiatt az uralkodó és az egyháziak között konfliktus alakult ki, így a cikkely az 1231. évi megújításban már nem szerepel. Végül az Aranybulla pénzverésről szóló rendelkezését ismertette az előadó: az új pénz húsvétól húsvétig volt használatban, és olyan minőségű dénárt írt elő, mint amilyenek Béla király idejében voltak. Weisz Boglárka álláspontja szerint ez a kitétel valószínűleg I. Béla pénzeinek minőségére vonatkozik.

Szőcs Tibor PhD, az ELKH MNL Szegedi Tudományegyetem Medievisztikai Kutatócsoportjának tudományos munkatársa előadásában az Aranybullában előírt székesfehérvári „törvénynapok” és az Aranybulla viszonyrendszerét elemezte. Elmondta, hogy a szent király napja körül megrendezett gyűlések már az Aranybulla kiadása előtt is jelentősek voltak, nem csupán II. András 1222. és 1231. évi rendelkezéseinek hatására váltak fontossá. Az egyik forrás tanúsága szerint Szent István fejereklyéjének is fontos szerep jutott a gyűléseken zajló eljárások során, az ott esküt tevőknek meg kellett érinteniük azt. Az utolsó, székesfehérvári gyűlésre vonatkozó Árpád-kori adat 1284-ből származik (a legtöbb említés az 1270-es, 1280-as évekből való), majd az Anjou-korban már nagyon ritkák az adatok. A szakirodalom az 1352-ben Gilétfi Miklós nádor által kiadott oklevélén kívül – amely nem sokkal I. Lajos király megerősítése után közvetlenül is hivatkozott az Aranybulla rendelkezésére – nem is számol a „törvénynapokkal”, ugyanis az országgyűlések váltották fel azokat. Egy kérdésre válaszolva az előadó azt is elmondta, hogy a királyi szerviensek nem keresték fel érdekeik és jogaik védelmére a gyűlést, amit valószínűleg nem is tartottak meg évente. Vagyis ez a cikkely is egyfajta gesztus volt, de a szokás és időpont jelentőségét és ismeretét a források az Aranybullától függetlenül is egyértelműen igazolják.

Ezt követően Tringli István DSc, az ELKH BTK TTI tudományos tanácsadója előadásában azt vizsgálta, hogyan formálták át a 16. század eleji jogi és

politikai igények az Aranybullát, vagyis miként vált Verbőci és kortársai értelmezésében a nemesi kiváltságok alapdokumentumává. Külön tárgyalta a nemesfogalom etimológiáját és változásait. Kiemelte, hogy a 16. század elején már nem egy szűk rétegről, hanem egy jelentősen megnövekedett létszámú társadalmi csoportról volt szó. Verbőci István a *Tripartitum*ban tehát kora viszonyaira vonatkoztatta és alkalmazta az Aranybullát is, és saját (vagyis a korszak) szavaival foglalta össze a négy nemesi fő szabadságot. Az első szerint idézés vagy rendes ítélet nélkül a nemeseket nem lehet letartóztatni, kivéve, ha tetten érték őket. A második szerint a nemesek a törvényesen megkoronázott uralkodó hatalma alá tartoznak, törvényes eljárás nélkül sem személyükben, sem vagyonukban nem lehet megsérteni őket. E két, Verbőci által összevont rendelkezés forrását először Zsigmond király 1397-es temesvári törvényében jegyezték le, a *Tripartitum*ban átvett szöveget pedig elsőként az 1464-es koronázási törvény tartalmazta. A harmadik nemesi fő szabadság szerint a nemesek birtokaikon belül jogaikkal élhettek, jövedelmeikkel szabadon rendelkezhettek, minden szolgálat, adó és vám alól mentesek voltak, hadat viselniük pedig csak az ország védelme érdekében kellett. A negyedik kiváltság, az ellenállási jog egyértelműen az Aranybullából származott. II. András a püspököknek, a fő tisztségek viselőinek és a régi nemeseknek engedte meg, hogy a hűtlenség bűne nélkül ellent mondjanak a mindenkori uralkodónak, ha az Aranybulla rendelkezéseit nem tartaná be. Ez a szabadság Verbőci korára a régi nemesség jogából a teljes, akkorra már nagy létszámú nemesség kiváltsága lett. Előadása végén Tringli István röviden ismertette a *Quadripartitum* változtatásait, majd visszautalva kezdeti megállapítására nyomatékosította, hogy Verbőci II. András „törvénycsomagját” saját kora viszonyaira alkalmazta.

Dreska Gábor PhD, az ELTE adjunktusa előadásában az Aranybulla 1231 és 1464 közötti időszakban történt megújításainak politikai hátterét és motivációit mutatta be. Álláspontja szerint a 13. századi két megújítás előbb az egyháziak, majd a királyi szerviensek megnövekedett befolyása miatt történt. 1231-ben az 1222. évi kiváltságlevél 31 cikkelyének csaknem harmada – elsősorban az egyháziak számára hátrányos rendelkezések sora – kimaradt, a megmaradtak közül pedig többnek módosult a tartalma. A IV. Béla és fia, István herceg között kialakult konfliktus lezárását követően, 1267-ben a korábbi gyakorlattal szemben a királyi szerviensek megjelentek IV. Béla és fiai előtt, és felléptek érdekeikért. Az ekkor írásba foglalt tíz cikkelyből hét korábban már megfogalmazott jogot erősített meg, amelyek közül a tatárjárás miatt különösen hangsúlyos volt a külföldi hadkötelezettség kérdése. A 14. században I. Károly trónra kerülésében az egyház kulcsszerepet játszott. A korábban már említett, négy függőpecsétes, 1318-ban keletkezett másolat célja Dreska Gábor szerint az volt, hogy a király előtt igazolja a privilegium létezését, valamint alapul szolgáljon a jogok rögzítéséhez,

megerősítéséhez, ami azonban I. Károly idején elmaradt. I. Lajos nápolyi hadjáratai után a nemesség kérte a II. András által nyújtott kiváltságok megújítását. Az 1351. évi megerősítésbe egy cikkelytől eltekintve minden bekerült. Ebben az egyben az uralkodó az örökös nélküli szerviensek birtokaira vonatkozó szabad végrendelkezés jogát semmissé nyilvánította, és előírta a rokonok kötelező öröklését. A korábbiakhoz képest a megújítás 25 új cikkelyt tartalmazott, köztük az 1347–1349 közt dúló pestisjárvány miatt szükséges gazdasági intézkedéseket és a jobbágyok feletti nemesi bíraskodási jogkör szabályozását. Az 1384. évi megújítás a belső stabilitást kívánta biztosítani, komolyabb politikai hatással azonban nem járt. Mária királynőnek egy év múlva át kellett adnia a trónt II. Károly számára. Zsigmond nagyon tudatosan használta fel az Aranybullát politikai céljai érdekében. 1397-ben a nikápolyi vereség után a temesvári országgyűlésen erősítette meg az 1351. évi megújítást. Dreska Gábor hangsúlyozta, hogy ez nem *transsumptum* volt, hanem a szöveg szerkesztett, korszerűsített változata, és egy pragmatikus korrekció is szerepel benne: az 1222. évi 7. cikkely helyére, amelyik a szerviensek hadkötelezettségét tárgyalta, egy részletes szabályozás került. Zsigmond halála után, 1439-ben Albert átvette ugyan az Aranybulla néhány részletét, de például az ellenállási jog már nem szerepelt a megerősítésében. Dreska Gábor előadása végén összefoglalóan elmondta, hogy 13. századi kortársak még élő nyersanyagként, hivatkozási alapként tekintettek az Aranybulla szövegére, a 14. században történelmi szöveggként kezelték és formálták is, a 15. században pedig új cikkekkel egészítették ki.

Hegedűs András PhD, az Esztergomi Prímási Levéltár igazgatója az Aranybulla esztergomi székeskáptalannak szánt példányáról tartott előadást. Az irat elpusztulása kapcsán az egri káptalan egy korabeli beszámolója nyomán felvetette, hogy a példányt más aranypecsétetes oklevelekkel együtt 1304-ben II. Vencel cseh király és emberei semmisíthették meg bosszúból, mivel az I. Károlyt támogató Mihály esztergomi érsek nem volt hajlandó a fiát, Vencelt magyar királlyá koronázni. Az előadó II. András Prímási Levéltárban őrzött aranypecsétjéről elmondta, hogy az azon szereplő uralkodó ábrázolása az ismert bambergi lovas vonásaira hasonlít, jöllehet a szobrot a német kutatás Szent Istvánnal azonosítja.

A magyar uralkodói aranypecsétet mutatta be Kurecskó Mihály, az MNL osztályvezető-helyettese, megemlítve, hogy már a 11. századból ismerünk magyar uralkodói fémpecsétet. Legkorábról adatolhatóan II. Géza rendelkezett aranypecséttel, amelyről a Magyarországon átutazó Abu-Hámid al-Garnáti emlékezett meg. Az előadó bemutatta a pecsétken szereplő uralkodói szimbólumok változásait, a II. András aranypecsétjén szereplő Nap és Hold szimbólumokról pedig elmondta, hogy azok a második nagypecséten jelentek meg először. Ezzel

kapcsolatosan egyetértett a legutóbbi kutatási eredményekkel, amelyek szerint az égitestek az antiochiai keresztes államokra utalnak.

A konferencia záróelőadója Rácz György volt, aki az Aranybulla hét eredeti példányának lehetséges történetét vázolta. Az Aranybullát az európai levéltárügy egyik első dokumentumaként értelmezte, mivel az uralkodó arról is rendelkezett, hogy a példányokat hol kell biztonságosnak vélt helyen őrizni. A pápának szánt példány kapcsán elmondta, hogy III. Honorius oklevelei nem utalnak az Aranybulla szövegének pontos ismeretére. Lehet, hogy ez a példány el sem jutott Rómába, vagy ott tűnt el az egyház jogainak sérelme miatt. A johannitáknak és a templomosoknak szánt oklevelek kapcsán felvetette, hogy minden biztonnal Székesfehérváron és Esztergomban őrizték azokat, ha egyáltalán kaptak belőle példányt. A nádori példányt valószínűleg a székesfehérvári koronázó bazilikában tartották, míg a királyi példány 1351 után a tárnoki házban lehetett Budán, és ott semmisülhetett meg 1686-ban. A kalocsai példány eltűnését az előadó szintén a török pusztítással indokolta, az esztergomi példány hiánya viszont álláspontja szerint nehezen magyarázható, hiszen például a közel egykorú beregi egyezmény Esztergomban fennmaradt. Előadása végén felvetette, hogy bár hét példánynak kellett elkészülnie, lehetséges, hogy csak kevesebbet állítottak ki.

Az eseményt élénk vita zárta, amelynek során számos kérdés vetődött fel: ki zárólag II. András elképzeléseinek eredményeként született-e meg az Aranybulla; figyelmen kívül lehet-e hagyni az eszme- és jogtörténeti kontextust; a konferencián megismerteken kívül milyen egyéb korabeli európai rendelkezésekkel lehet összevetni a forrást; milyen céllal készült az 1318-as, főpapi pecsétekkel ellátott másolat, és diplomatikai szempontból milyen iratfajtaival van dolga a kutatónak? A konferencia előadásai az 1222. évi Aranybullával kapcsolatban felvetődő kérdések közül némelyeket nyugvópontra juttattak, ugyanakkor néhány esetben további kutatásokra ösztönöznek.

Orsós Julianna